

УДК 631.338:2

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/26.4>**Степаненко С.В.**

кандидат економічних наук,
докторант кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування
Державний біотехнологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6132-328X>

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ І СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Питання вирішення завдань інклюзивного розвитку та забезпечення продовольчої безпеки за останні декілька років набули визначної актуальності для економік всіх країн світу. Для України аграрний сектор традиційно був таким, що визначав пріоритети державної соціально-економічної політики. Реалізація наявного потужного аграрного потенціалу національної економіки вимагає відповідного фінансового забезпечення, пріоритети якого змінюються у контексті завдань і програм інклюзивного розвитку аграрного сільського господарства і сільських територій, що окреслило конфігурацію мети даного наукового дослідження. У статті здійснено аналітичні узагальнення сучасних трендів фінансування інклюзивного розвитку агросфери, які мають місце в економіці країн ЄС та у вітчизняній практиці. Проведені дослідження показали, що пріоритетами фінансової підтримки інклюзивного розвитку сільського господарства ЄС є програми забезпечення рівності доступу до ресурсів і можливостей, забезпечення прав людини, екологічність аграрного виробництва. Загальний обсяг фінансового забезпечення інклюзивного аграрного розвитку у межах стратегії САП 387,7 млрд євро. Проведено аналіз сучасного стану та обсягів фінансової підтримки сільського господарства України за останні роки. З'ясовано, що сукупний фактичний обсяг фінансування вітчизняного агросектору залишається значно меншим за очікуваної потреби. Фактична обмеженість можливостей державного бюджету показали необхідність пошуку нових підходів, інструментів та організаційних форм фінансування інклюзивних аграрних перетворень на селі. Одним з центральних складових таких трансформацій у інклюзивній перспективі було визначено екологічну площину із обґрунтуванням її стратегічних орієнтирів. За результатами проведених досліджень запропоновано ключові напрями спільного залучення фінансових ресурсів до інклюзивного агросектору національної економіки. У якості перспективної форми залучення фінансових ресурсів до аграрного сектору і розвитку сільських територій було запропоновано державно-приватне та міжнародне партнерство.

Ключові слова: сільське господарство, екологічність, стратегія, інклюзивність, фінансування, партнерство.

Постановка проблеми. Україна має потужний та перспективний аграрний сектор, який сьогодні визнаний у світі як один з найбільш швидкозростаючих нішевих аграрних ринків світу [1]. Україна постає одним з найбільш крупних світових експортерів насіння соняшник, олії, сої, зерна. Вагомою є роль української органічної продукції для ринку продовольства ЄС. Сільськогосподарський потенціал української економіки має стратегічні перспективи забезпечити продовольчу безпеку країни та сприяти вирішенню глобальної проблеми голоду у світовому масштабі. Аграрний сектор та інклюзивний розвиток сільських територій можуть сформувати передумови для виходу української економіки з кризового стану та стати локомотивом відновлення втрачених темпів економічного зростання. Реалізація цих амбітних цілей потребує пошуку і обґрунтування дієвих механізмів і інструментів фінансового забезпечення галузі, які будуть доступними для всіх учасників агробізнесу і сільських територій. Сьогодні міжнародна спільнота присвячує значну увагу фінансуванню інклюзивного сільського господарства, зокрема, через глобальну програму G20 (GAFSP), створення багатосторонніх функціональних платформ фінансового забезпечення безпеки харчування та стратегічних програм сталого розвитку (Green Deal), інших інструментів, вивчення та використання яких може стати корисним для відновлення аграрної економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні та прикладні аспекти фінансового забезпе-

чення розвитку аграрного сектору та сільських територій завжди були досить гострими та актуальними для вітчизняної науки і практики. Виняткова значимість та важливість завдань повного фінансового забезпечення агросфери зумовила виключний інтерес до цієї проблеми з боку значної кількості відомих вчених-аграрників, серед яких вагомих внесок у вирішення даного завдання зробили: Андрійчук В., Бородіна О., Геєць В., Гудзь О., Гуроров А., Коваленко Ю., Лузан Ю., Лупенко Ю., Малік М., Мармуль Л., Месель-Веселяк В., Пугачов М., Саблук П., Шпикуляк О., Юрчишин В. та інші. Незважаючи на ґрунтовний базис наукових праць та обґрунтованих прикладних рекомендацій, швидка зміна факторів бізнес-середовища, виникнення нових ризиків і загроз, що здійснюють активний вплив на функціонування аграрних бізнес-структур, зумовлюють актуальність та доцільність подальших наукових розробок у даній науково-практичній площині.

Метою статті є оцінка сучасних тенденцій і обсягів фінансового забезпечення розвитку інклюзивного аграрного виробництва в Україні, країнах ЄС та визначення подальших його орієнтирів для вітчизняної практики.

Виклад основного матеріалу. Виключну роль для розвитку будь-якого бізнесу відіграють фінансові ресурси. Саме фінансовий потенціал створює можливості (або обмеження) для реалізації бізнес-цілей, формування ресурсно-виробничого потенціалу, використання дієвих маркетингових стратегій задоволення

потреб споживачів за рахунок властивостей виробляемого продукту [2, с. 44]. Фінансові ресурси сьогодні у значній мірі визначають можливості техніко-технологічного переоснащення виробництва, розробки та імplementації інноваційних інструментів у виробництві й управлінні, можливості виходу на світовий ринок. Потужний фінансовий потенціал потає базисом для підвищення рівня конкурентоспроможності продукту, бізнесу та компаній у цілому.

Стратегічні пріоритети інклюзивної економіки пов'язані із забезпеченням рівності, справедливості та вільного доступу всіх учасників господарського процесу до необхідних умов, ресурсів, сервісів, продуктів та благ. Останні тренди фінансування аграрного бізнесу у країнах ЄС з огляду на прийняті спільні стратегічні програми сталого та інклюзивного розвитку, зосереджуються на п'яти ключових напрямках:

- 1) фінансова підтримка попиту мікро- та малих сільськогосподарських ферм;
- 2) поширення та підвищення ефективності цифрових фінансових сервісів;
- 3) фінансова підтримка виробничо-збутових ланцюгів вартості;
- 4) фінансування гендерної рівності у сільському господарстві;
- 5) аграрне страхування;
- 6) збереження екосередовища [3].

Продовольча безпека, забезпечення економічного зростання та створення робочих місць потребують чітких механізмів фінансового забезпечення, які сьогодні також зазнають трансформаційних змін у контексті інклюзивності та переходу агробізнесу на нові економічні моделі управління. Вибір таких фінансових механізмів має ґрунтуватись на глибокому аналізі і економічному прогнозуванні основних трендів, тенденцій та викликів, що мають та матимуть місце у розвитку сільського господарства і сільських територій протягом ХХІ століття. Як свідчать дослідження, пріорите-

тами фінансового забезпечення у реалізації спільної політики країн ЄС сьогодні постають: боротьба із кризами (зокрема, наслідками світової пандемії Covid, структурними політично-економічними кризами), реалізація програм у рамках Green Deal та подальша цифровізація суспільного життя та економічного розвитку (рис. 1). Фінансовий механізм реалізації цих програм в ЄС ґрунтується на довгостроковому бюджеті 2021–2027 років у розмірі 1,21 трлн євро [4]. Найбільш пріоритетними напрямками фінансування з боку спільного європейського бюджету на період до 2027 р. (рис. 1) постають програми забезпечення сталості (35,2%) та збереження природних ресурсів і навколишнього середовища (33,1% у структурі фінансових витрат).

Державна фінансова підтримка сталого інклюзивного сільського господарства є ключовою ділянкою вкладення коштів, які, в основному, забезпечуються за рахунок участі Європейського фонду сільськогосподарських гарантій (EAGF), Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій (EAFRD), Європейського фонду рибальства та аквакультури (EFAF). Обсяги фінансового забезпечення інклюзивного розвитку аграрного і сільських територій передбачено у розмірі 385766 млн євро на період 2021–2027 рр. (рис. 2).

Базовими екологічними проектами розвитку аграрної економіки, які є пріоритетом фінансування з боку уряду та спеціалізованих фондів у межах європейського простору на найближчий період, є: розвиток землеробства високої природної цінності; збільшення частки ріллі під паром та збереження природного складу сільськогосподарських угідь для забезпечення біорізноманіття; зменшення використання хімічних добрив та засобів захисту рослин і тварин; точне землеробство та оптимізація витрат природних ресурсів; удосконалення штучного управління поживними речовинами; охорона природно-сільськогосподарських ресурсів [5].

- Єдиний ринок, інновації та цифровізація
- Єдність, стійкість та цінності
- Природні ресурси та навколишнє середовище
- Програми міграції
- Безпека та оборона
- Програми сусідства і розвитку світу
- Державне управління

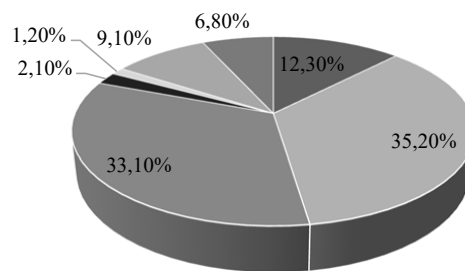

Рисунок 1 – Частка програм державного фінансування у ЄС на 2021–2027 роки, %

Джерело: побудовано автором за [4]

Рисунок 2 – Обсяги фінансового забезпечення розвитку інклюзивного сільського господарства і сільських територій у ЄС у 2021–2027 рр., млрд євро

Джерело: побудовано автором за [3; 4]

Поряд із розвитком сталого сільського господарства і сільських територій виключного значення для майбутнього фінансового забезпечення мають програми боротьби зі зміною клімату та захистом навколишнього середовища, на які протягом всього періоду планується відвести 14482 млрд євро [4]. У цілому, нова європейська політика щодо інклюзивного розвитку аграрного виробництва і сільських територій зобов'язує країн-учасниць контролювати дотримання соціальних і трудових прав найманих працівників галузі, стимулювати фермерів до впровадження і використання більш екологічних методів ведення сільського господарства; підтримувати молодих фермерів та забезпечувати можливості справедливого доступу до ресурсів і розподілу доходів; забезпечити більш тісний зв'язок фінансової підтримки із результатами та продуктивністю агроферм. Базовими принципами фінансового забезпечення інклюзивного аграрного розвитку мають стати адресність, гнучкість, ефективність та прозорість. Загальна мета спільної аграрної політики у сфері інклюзивності – проста, справедлива та екологічна політика управління сталим розвитком сільського господарства і сільських територій [6].

За розрахунками вітчизняних експертів для підтримки інклюзивного розвитку сільського господарства і сільських територій, основні напрями фінансового забезпечення має акумулюватись на таких стратегічних напрямках: 1) підвищення рівня забезпечення інвестиціями та капітальними вкладеннями на рівні не менше 160–230 дол/га; 2) заходи з державної підтримки інклюзивних інвестицій аграрного бізнесу на рівні не нижче 65%; 3) капітальні інвестиції у стале аграрне виробництво до 97 млрд дол на 2030 р. [8].

Інклюзивний розвиток є важливим вектором стратегічних перетворень вітчизняного аграрного сектору, серед яких вчені ННЦ ІАЕ виділяють:

1) удосконалення управління сталим розвитком сільських територій;

2) формування оптимальної сільської поселенської мережі та покращення відтворюваності людини;

3) соціальний захист сільського населення та поліпшення житлових умов;

4) розвиток транспортної інфраструктури;

5) доступність загальної освіти на селі;

6) забезпечення сільських жителів якісною медичною допомогою;

7) забезпечення зайнятості та підвищення рівня життя сільського населення;

8) диверсифікація сільської економіки;

9) розвиток підприємництва та малих форм господарювання на селі;

10) розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації;

11) раціональне використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій;

12) техногенна та екологічна безпека сільських територій;

13) фінансове, матеріально-технічне та інноваційне забезпечення сталого розвитку сільських територій;

14) розвиток сільськогосподарської інформаційно-консультативної діяльності [8; 9, с. 9]. Бородіна О. М. цей перелік доповнює необхідністю забезпечення фінансової інклюзії в аграрній сфері [10].

Одним з базових напрямів забезпечення інклюзивного розвитку сільського господарства є екологічна його складова. Екологічна нейтральність, безпека, збереження навколишнього середовища для теперішніх і майбутніх поколінь – глобальне завдання, яке лежить в основі стратегічного економічного розвитку суспільства. В Україні інклюзивні екологічні ініціативи подальшого розвитку інклюзивного аграрного виробництва і сільських територій окреслюються у рамках проекту Стратегії розвитку аграрного сектору до 2030 року та спеціальних програм, орієнтованих на досягнення цілей сталого розвитку у контексті світових та європейських трендів [11]. Очікувані заходи та

результати реалізації довгострокових екологічних ініціатив відображені на рис. 3.

За інформацією Міністерства аграрної політики та продовольства України окреслені пріоритетні стратегічні напрями інклюзивного розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2030 року: поширення цифрових інструментів, покращення доступу до зеленого фінансування, провадження екологічних, соціальних і управлінських принципів ESG. Пріоритетною організаційною формою досягнення поставлених цілей і завдань визначено стратегічне державно-приватне та міжнародне партнерство, важелями реалізації запланованих заходів – інноваційні інструменти фінансування [12].

Важливими урядовими ініціативами підтримки інклюзивного розвитку аграрного виробництва в Україні на 2023 р. стануть державні фінансові дотації малим та середнім фермерським господарствам (виплата на 1 га оброблювальної площі угідь та за утримання корів). Обсяг поданих заяв на отримання фінансових компенсацій на 2023 р. склав 1 млрд грн. Інноваційною за своїм характером є також програма кредитної підтримки «Доступні кредити 5-7-9%», мета якої – підтримка малого та середнього аграрного бізнесу для подолання інклюзивних розривів доступу виробників до фінансових ресурсів. На 2023 р. на реалізацію заходів за даними напрямом передбачено виділення 20 млрд грн.

Пріоритетними видами агробізнесу, на які передбачено виділення коштів, постануть садівництво,

тваринництво, переробка зернових, біоенергетика та зрощення [14].

Практика державної фінансової підтримки аграрного сектору в Україні є сталою та має значну кількість профільних програм та відпрацьований механізм їх реалізації. Основним слабким аспектом фінансування розвитку агробізнесу і сільських територій протягом багатьох років залишається проблема обмеженості фінансових ресурсів бюджету (рис. 4).

За даними KSE, обсяг сукупної фінансової підтримки аграрної сфери України у 2021 р. (прямі та непрямі заходи) становила 19,3 млрд грн [15]. З урахуванням сучасних реалій, стратегічних пріоритетів і напрямів розвитку аграрного виробництва в Україні та світі, практика здійснення фінансової підтримки має бути скорегована з урахуванням ключових цілей соціальної, екологічної, фінансової інклюзії, форм і методів надання та критеріїв оцінки її результативності. Потребою сьогодення є обґрунтування нових інноваційних форм фінансового забезпечення інклюзивного розвитку, які мають ґрунтуватись на синергії взаємодії банків, державно-приватних партнерств, фінансових установ, агенцій розвитку та уряду.

Досягнення поставлених стратегічних цілей та вирішення важливих для національної економіки аграрного сектору завдань інклюзивного розвитку потребує залучення до сільського господарства інновацій соціально-економічного, управлінського характеру, які, поряд із інноваціями у техніко-технологічній

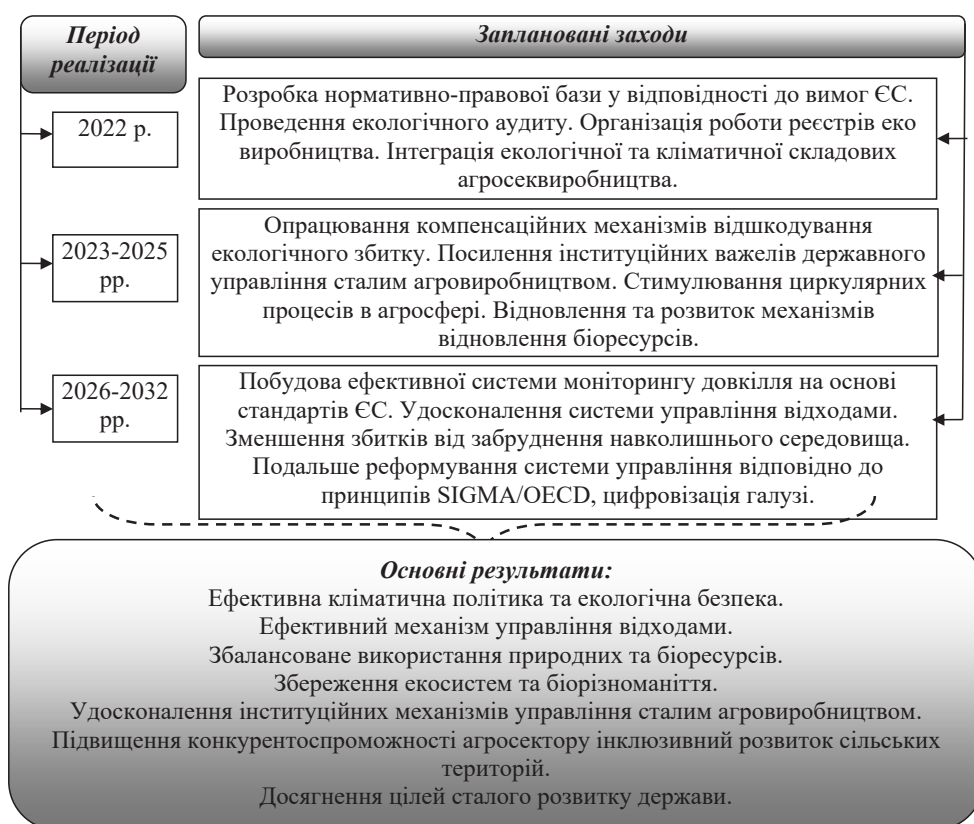

Рисунок 3 – Стратегічні орієнтири екологічних імперативів розвитку інклюзивного розвитку аграрного сектору національної економіки

Джерело: складено автором

Рисунок 4 – Динаміка обсягів державної фінансової підтримки аграрного сектору України, млн грн

Джерело: побудовано автором за [14; 15]

сфері, мають сприяти вирішенню проблем інклюзивного розвитку сільських територій. Прикладом такої соціально-економічної інновації постає соціальне підприємництво або соціально відповідальний аграрний бізнес, які включають три виміри: соціальний, місцевий та підприємницький із довгостроковим синергійним ефектом. Конкретним втіленням соціально відповідальних бізнес-ініціатив постають соціально відповідальні інвестиції, які у сучасному світі відіграють провідну роль поряд із програмами державного фінансового забезпечення інклюзивного сталого розвитку. На сьогодні на думку європейських донорів інвестиційного капіталу, Україна має істотні перешкоди для нарощування обсягів екоінвестицій з боку потенційних європейських джерел. Серед основних з них: високий рівень енергоінтенсивності аграрного виробництва; значна обмеженість проектів, що знижують залежність результатів сільськогосподарського виробництва від клімату; відсутність публічної підтримки ESG-інвестицій; відсутність цільових фондів, які можуть підтримувати «зелені» інвестиції; мала кількість «зелених» старт-апів; відсутність або низька ефективність «зеленої» логістики [16]. Разом з тим, на сьогоднішній день у світі сформувалися тенденції, за яких ESG-інвестицій – це не єдиний проект, а сталий інструмент оптимізації (зниження) ризиків інвесторів та дієвий інструмент управління аграрним капіталом.

Як зазначають урядовці, сукупний розмір інвестиційного потенціалу аграрного сектору економіки України у 2022 р. оцінюється як найменше 4 34 млрд дол. [17]. Як зауважує Гмирін А., обсяги фінансової підтримки аграрного виробництва в Україні сьогодні є значно меншими, ніж у європейських країнах, де вони становлять у середньому 30–40% вартості виробленої агропродукції. Разом з тим, для вирівнювання ключових показників результативності сільськогосподарського виробництва національному агросектору потрібно близько 17–18 млрд дол. інвестицій щорічно. Виключною умовою при цьому є додання гнучкості

земельній реформі, пільгове податкове законодавство та підтримка «зелених» ініціатив агробізнесу [18].

У рамках реалізації програм Green Deal ЄС передбачає виділення 30% сукупного бюджету САП прямих дотацій на екологічні програми розвитку аграрного сектору. Додатково 10% планується спрямувати на розвиток сільських територій. Загальний обсяг реалізації аграрних програм становить 385,7 млрд євро. В Україні у межах імплементації проектів Зеленого курсу у 2022 р. було виділено: 2,6 млрд євро – на потреби сталого управління (моніторингу) ґрунтів; 1,4 млрд євро – на потреби сталого управління ґноєм; 600 млн євро – на управління лісосмугами; 2,2 млрд євро – на зменшення використання викопного палива сільськогосподарською технікою [19].

Обмеженість бюджетних можливостей національної економіки та стратегічна важливість і пріоритетність вирішення інклюзивних завдань розвитку аграрного сектору і сільських територій визначає необхідність долучення до фінансування соціально-екологічних проектів розвитку галузі бізнесу і потенціалу спільного партнерства. Ключовими напрямками спільного залучення ресурсів до інклюзивного агросектору у найближчій перспективі мають стати:

1) кліматичні дії (контроль та зменшення викидів CO₂, підвищення енергоефективності, створення відтворювальних чистих джерел енергії, низьковуглеродні технології);

2) підтримки та збереження біорізноманіття у сільському господарстві;

3) забезпечення сталих інклюзивних продовольчих систем (органічне землеробство, сертифікація і стандартизація, сталі логістичні продовольчі ланцюги, управління продовольчими платформами і харчовими відходами);

4) забезпечення програм сталої мобільності агромеджменту (логістика, ланцюги постачання, гарантування справедливого доступу до сталих ринків ресурсів та збуту, справедливий розподіл доходів);

5) зменшення забруднення навколишнього середовища;
6) перехід до сталих фінансів та інвестування (спільні фонди стратегічних інклюзивних інвестицій, приватно-партнерські відносини, цифрові платформи інклюзивного інвестування, таксономія сталого управління та господарювання в агробізнесі, державні фінансові та інвестиційні соціально-екологічні програми);

7) створення сталих інклюзивних екоміст та еко-сільських територій (вирівнювання показників інклюзії міст та сільських територій, сталі smart-ферми);

8) підтримка міжнародного інклюзивного розвитку, партнерства та співробітництва.

Централізовані соціальні інвестиції мають виступати основним елементом системи фінансового забезпечення інклюзивного розвитку аграрного сектору і сільських територій. Разом з тим, у найближчий період край необхідним є посилення тенденції соціально відповідального інвестування з боку бізнесу та розвиток нових цілеспрямованих тематичних ініціатив, що ґрунтуються на високому рівні корпоративної соціально відповідальної свідомості аграрного бізнесу [20, с. 164]. Масштабність та принципова важливість розв'язання завдань інклюзивного розвитку вітчизняного сільського господарства потребує побудови спільного механізму фінансового забезпечення галузі, у якому прийматимуть рівноправну участь як бізнес, партнерські організації, так і інституційні органи державного управління всіх рівнів. Лише за системного і комплексного підходу до пошуку інвестиційних ресурсів можливо забезпечити достатню фінансову підтримку життєво необхідним проектам і програмам майбутнього розвитку українського села.

Висновки. Проведені дослідження показали, що інклюзивні трансформації постають вимогою сьогодення та є останнім трендом спільної Європейської

аграрної політики. Пріоритети інклюзивності мають місце у багатьох стратегічних програмах і орієнтирах розвитку аграрної сфери як країн ЄС, так і України. У країнах ЄС фінансовий механізм реалізації програм інклюзивного аграрного розвитку базується на довгостроковому бюджеті 2021–2027 років та передбачений у розмірі 385,87 млрд євро. Аналіз складу та структури фінансового забезпечення реалізації інклюзивних програм розвитку аграрного сектору і сільських районів ЄС показав, що пріоритетними у стратегічній перспективі постають програми сталості сільського господарства, збереження природних ресурсів і навколишнього середовища. Аналітичні дослідження обсягів фінансової підтримки розвитку аграрної сфери національної економіки показали, що загальна потреба на найближчий період складатиме 97 млрд дол. Фактичні обсяги фінансового забезпечення вітчизняного сільського господарства показали її нестабільну динаміку, проте, наявність значної кількості цільових програм державної підтримки галузі. На основі систематизації основних тенденцій розвитку було обґрунтовано стратегічні напрями екологічних імперативів інклюзивного розвитку національного аграрного сектору, як основи реалізації концепції глобальної сталості. Пріоритетною організаційною формою фінансового забезпечення інклюзивних завдань визначено державно-приватне та міжнародне партнерство. На підставі отриманих результатів було запропоновано ключові напрями спільного залучення фінансових ресурсів в аграрну сферу на основі використання інструментів партнерства. Перспективами подальших наукових досліджень у даному контексті постає обґрунтування архітектури фінансового механізму організації партнерських відносин для забезпечення інклюзивного розвитку сільського господарства і сільських територій.

Список використаних джерел:

1. Ukraine can feed the world. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-can-feed-the-world/> (дата звернення: 14.12.2022).
2. Гуртов А. О. Інклюзивний розвиток економіки і аграрної сфери (теорія, методика, аналіз): монографія. Харків: «Точка», 2019. 146 с.
3. New Trends in Agricultural Finance. URL: <https://www.rfilc.org/library/new-trends-in-agricultural-finance/> (дата звернення: 14.12.2022).
4. Long-term EU budget for 2021-2027 and NextGenerationEU. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027_en (дата звернення: 14.12.2022).
5. New general agrarian policy: 2023-27. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27_en (дата звернення: 14.12.2022).
6. Геєць В. М., Бородіна О. М., Прокопа І. В. Інклюзивність як напрям і візія сільського розвитку в Україні. *Економіка України*. 2021. № 11. С. 3–21.
7. До найкращого балансу або як забезпечити успішний інклюзивний розвиток агросектору і сільських територій. URL: <https://agrotimes.ua/article/do-najkrashhogo-balansu/> (дата звернення: 14.12.2022).
8. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / [Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Булавка О. Г. та ін.]; за ред. Ю. О. Лупенка. Київ: ННЦ ІАЕ, 2020. 60 с.
9. Лупенко Ю. О. Теоретико-методологічне забезпечення економічного розвитку аграрного сектору та сільських територій. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 6–11.
10. Інклюзивний сільський розвиток в Україні: монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України О. М. Бородіної; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів НАН України». Київ, 2020. 257 с.
11. Проект Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Екологічна безпека». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/environmental-safety-assembly.pdf> (дата звернення: 16.12.2022).
12. Міністерство аграрної політики та продовольства України посилить аграрний сектор за підтримки ПРООН. URL: <https://minagro.gov.ua/news/ministerstvo-agrarnoyi-politiki-ta-prodovolstva-ukrayini-posilit-agrarnij-sektor-za-pidtrimki-proon> (дата звернення: 16.12.2022).
13. V Агрополітичний форум: державна підтримка та відновлення агросектору після Перемоги. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ahropolitychnyi-forum-derzhavna-pidtrymka-ta-vidnovlennia-ahrosektoru-pislia-peremohy> (дата звернення: 16.12.2022).
14. Звіт про використання коштів державної підтримки аграрного сектору у 2021р. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka> (дата звернення: 14.12.2022).

15. Огляд державної підтримки в АПК України. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/10/State-support-review-20211009.pdf> (дата звернення: 20.12.2022).

16. Екологічні інвестиції: загальний тренд, який вже в Україні. URL: <https://ua.cfaukraine.org/ekologichni-investytsiyi-globalnyj-trend-yakyy-vzhe-v-ukrayini/> (дата звернення: 20.12.2022).

17. Інвестиційний потенціал українського аграрного сектору становить \$34 мільярди. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3599988-investicijnij-potencial-ukrainskogo-agrarnogo-sektoru-stanovit-34-milardi-smigal.html> (дата звернення: 20.12.2022).

18. Що заважає активному інвестуванню в агросектор? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/12/681316/> (дата звернення: 23.12.2022).

19. Озвучено суму необхідних інвестицій в український агросектор в рамках реалізації «Європейського зеленого курсу». URL: <https://agropolit.com/news/20355-ozvucheno-sumu-neobhidnih-investitsiy-v-ukrayinskiy-agrosector-v-ramkah-realizatsiyi-yevropeyskogo-zelenogo-kursu> (дата звернення: 23.12.2022).

20. Павлов О. І., Дідух С. М., Кушнір О. І. Світоглядні засади інклюзивного розвитку агропродовольчих холдингів. *Економіка та управління підприємствами*. 2020. Вип. 50. С. 161–167.

References:

21. Ukraine can feed the world. Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-can-feed-the-world/> (accessed 14 December 2022).

22. Hutorov A.O. (2019) *Inkluzivnyi rozvytok ekonomiky i ahrarynoy sfery (teoriia, metodyka, analiz)* [Inclusive development of the economy and agrarian sphere (theory, methodology, analysis)]. Kharkiv: «Tochka». (in Ukrainian)

23. New Trends in Agricultural Finance. Available at: <https://www.rfilc.org/library/new-trends-in-agricultural-finance/> (accessed 14 December 2022).

24. Long-term EU budget for 2021-2027 and NextGenerationEU. Available at: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027_en (accessed 14 December 2022).

25. New general agrarian policy: 2023-27. Available at: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27_en (accessed 14 December 2022).

26. Heiets V. M., Borodina O. M., Prokopa I. V. (2021) Inkluzivnist yak napriam i vizii silskoho rozvytku v Ukraini [Inclusiveness as a direction and vision of rural development in Ukraine]. *Economy of Ukraine*, no. 11, pp. 3–21.

27. Do naikrashchoho balansu abo yak zabezpechyty uspishnyi inkluzivnyi rozvytok ahrosectoru i silskykh terytorii [Towards the best balance or how to ensure successful inclusive development of the agricultural sector and rural areas]. Available at: <https://agrotimes.ua/article/do-najkrashhogo-balansu/> (accessed 14 December 2022).

28. Lupenko Yu. O., Malik M. Yo., Bulavka O. H., et al. (2020) *Stratehichni napriamy staloho rozvytku silskykh terytorii na period do 2030 roku* [Strategic directions of sustainable development of rural areas for the period up to 2030]. Yu.O. Lupenko (Ed.). Kyiv: NNTs IAE. (in Ukrainian)

29. Lupenko Yu. O. (2021) Teoretyko-metodolohichne zabezpechennia ekonomichnoho rozvytku ahrarynoho sektoru ta sil's'kykh terytorij [Theoretical and methodological support for the economic development of the agricultural sector and rural areas]. *The Economy of Agro-Industrial Complex*, no. 6, pp. 6–11.

30. Borodina O. M. (2020) *Inkluzivnyy sil's'kyj rozvytok v Ukraini* [Inclusive rural development in Ukraine]. Kyiv: State University «Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine». (in Ukrainian)

31. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy Materialy robochoy hrupy «Ekolohichna bezpeka» [Project of the Recovery Plan of Ukraine Materials of the working group «Ecological safety»]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/environmental-safety-assembly.pdf> (accessed 16 December 2022).

32. Ministerstvo ahrarynoy polityky ta prodovolstva Ukrainy posylyt ahraryni sektor za pidtrymky PROON [The Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine will strengthen the agricultural sector with the support of UNDP]. Available at: <https://minagro.gov.ua/news/ministerstvo-agrarnoyi-politiki-ta-prodovolstva-ukrayini-posilit-agrarnij-sektor-za-pidtrimki-proon> (accessed 16 December 2022).

33. V Ahropolitychny forum: derzhavna pidtrymka ta vidnovlennia ahrosectoru pislia Peremohy [V Agropolitical Forum: state support and restoration of the agricultural sector after the Victory]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ahropolitychny-forum-derzhavna-pidtrymka-ta-vidnovlennia-ahrosectoru-pislia-peremohy> (accessed 16 December 2022).

34. Zvit pro vykorystannia koshtiv derzhavnoi pidtrymky ahrarynoho sektoru u 2021 r. [Report on the use of state support funds for the agricultural sector in 2021]. Available at: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka> (accessed 20 December 2022).

35. Ohliad derzhavnoi pidtrymky v APK Ukrainy [Overview of state support in the agricultural sector of Ukraine]. Available at: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/10/State-support-review-20211009.pdf> (accessed 20 December 2022).

36. Ekolohichni investytsii: zahalnyi trend, yakyy vzhe v Ukraini [Environmental investments: a general trend that is already in Ukraine]. Available at: <https://ua.cfaukraine.org/ekologichni-investytsiyi-globalnyj-trend-yakyy-vzhe-v-ukrayini/> (accessed 20 December 2022).

37. Investytsijnij potentsial ukrains'koho ahrarynoho sektoru stanovyit \$34 mil'iardy [The investment potential of the Ukrainian agricultural sector is \$34 billion]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3599988-investicijnij-potencial-ukrainskogo-agrarnogo-sektoru-stanovit-34-milardi-smigal.html> (accessed 20 December 2022).

38. Shcho zavazhaie aktyvnomu investuvanniu v ahrosector? [What prevents active investment in the agricultural sector?]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/12/681316/> (accessed 23 December 2022).

39. Ozvucheno sumu neobkhidnykh investytsii v ukrainsky ahrosector v ramkakh realizatsii «Ievropeiskoho zelenoho kursu» [The amount of necessary investments in the Ukrainian agricultural sector as part of the implementation of the «European Green Course» was announced]. Available at: <https://agropolit.com/news/20355-ozvucheno-sumu-neobhidnih-investitsiy-v-ukrayinskiy-agrosector-v-ramkah-realizatsiyi-yevropeyskogo-zelenogo-kursu> (accessed 23 December 2022).

40. Pavlov O. I., Didukh S. M., Kushnir O. I. (2020) Svitohliadni zasady inkluzivnoho rozvytku ahroprodovolchyykh kholdynhiv [Worldview principles of inclusive development of agro-food holdings]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*, vol. 50, pp. 161–167.

Stepanenko Sergii
State Biotechnological University

FINANCIAL SUPPORT OF THE INCLUSIVE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR AND RURAL AREAS

Over the past few years, the issues of solving the tasks of inclusive development and ensuring food security have become extremely relevant for the economies of all countries of the world. For Ukraine, the agricultural sector has traditionally been the one that determined the priorities of the state social and economic policy. Realization of the existing powerful agricultural potential of the national economy requires appropriate financial support, the priorities of which change in the context of tasks and programs of inclusive development of agrarian agriculture and rural areas, which outlined the configuration of the goal of this scientific study. The article provides analytical summaries of modern trends in financing the inclusive development of the agricultural sector, which are taking place in the economy of the EU countries and in domestic practice. The conducted studies showed that the priorities of financial support for the inclusive development of agriculture in the EU are programs to ensure equality of access to resources and opportunities, human rights, and environmental sustainability of agricultural production. The total amount of financial support for inclusive agricultural development within the framework of the SAP strategy is 387.7 billion euros. An analysis of the current state and volumes of financial support for agriculture in Ukraine in recent years has been carried out. It was found that the total actual amount of financing of the domestic agricultural sector remains significantly less than the expected need. The actual limitations of the state budget showed the need to find new approaches, tools, and organizational forms of financing inclusive agrarian transformations in the countryside. One of the central components of such transformations in an inclusive perspective was the identification of the ecological plane with the justification of its strategic orientations. Based on the results of the research, key areas of joint attraction of financial resources to the inclusive agricultural sector of the national economy are proposed. Public-private and international partnership was proposed as a promising form of attracting financial resources to the agricultural sector and the development of rural areas.

Keywords: agriculture, environmental sustainability, strategy, inclusiveness, financing, partnership.

JEL Classification: O13, Q18
